

VIII. MANTIK ÇALIŞTAYI KİTABI

Yayıma Hazırlayanlar
VEDAT KAMER & ŞAFAK URAL

MANTIK DERNEĞİ YAYINLARI

VIII. Mantık Çalıştayı Kitabı

Yayıma Hazırlayanlar

Dr. Öğr. Üyesi Vedat KAMER
İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
E-posta: vkamer@istanbul.edu.tr

Prof. Dr. Şafak URAL
Mantık Derneği, İstanbul, Türkiye
E-posta: safak.ural@mantik.org.tr

Fotoğraflar

Mehmet ARSLAN (582b, 590a, 595b, 599a, 601b, 604a, Arka Kapak b)
Kübra CAN BÜYÜKADA (Ön Kapak, 604a, 604b, 606a, 606b)
Ebru ÇİMEN (605b)
Vedat KAMER (584a, 584b, 585b, 586a)
Gamze KESKİN (590a, 601b)
Başak KURTULDU (605a)
Evren ÖĞRÜK (592a, Arka Kapak a)
Şafak URAL (591a, 592b, 593a, 594b, 600a)

[a: Üst, b: Alt]

ISBN	978-605-66311-4-6 (eKitap)
1. Baskı	Aralık 2018
Yayımcı	Mantık Derneği Yayınları PK 200 34711 Kadıköy / İstanbul E-posta: yayinevi@mantik.org.tr

Yayımcı Sertifika 33377
Numarası

İÇİNDEKİLER

Önsöz	ix
VIII. Mantık Çalıştayı Metinleri*	1
1) Hume'un Felsefesinde Geleneksel Tasarım Kanıtının Mantıksal Açıdan Analizi.....	3
Doç. Dr. Ferhat AKDEMİR (Ondokuz Mayıs Üniversitesi)	
2) Fahreddin Er-Râzî'ye Göre Kipler.....	13
Dr. Öğr. Üyesi Turgut AKYÜZ (Erzincan Üniversitesi)	
3) Aritmetiksel Eşitlikler ve Totolojiler Üzerine Traktatusçu Bir Değerlendirme	27
Arş. Gör. Mehmet ARSLAN (Ondokuz Mayıs Üniversitesi)	
4) Nietzsche'nin Perspektifinden Mantığın Mantık Dışı Temelleri	37
Dr. Öğr. Üyesi Berk Utkan ATBAKAN (Bartın Üniversitesi)	
5) Retorikte Pathos'un Yeri	49
Dr. Öğr. Üyesi Coşkun BABA (Bartın Üniversitesi)	
6) Tıp Alanında Epistemik Mantık.....	69
Prof. Dr. Mustafa BOZBUĞA (Üsküdar Üniversitesi)	
7) Mümkün Dünyalar Ontolojisi.....	81
Arş. Gör. İbrahim Halil ÇETRES (Mardin Artuklu Üniversitesi)	
8) Tanımlanabilir Kümeler	87
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ÇEVİK (Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi)	
9) Tractatus Üzerine	99
Ebru ÇİMEN (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi)	
10) Dursun Çüçen'in Tartışma Mantığına Bir Giriş	107
Prof. Dr. A. Kadir ÇÜÇEN (Uludağ Üniversitesi)	
11) Yersiz Yurtsuz Nesneler Mantıkta Yer Tutar mı?.....	121
Ebubekir Muhammed DENİZ (İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi)	

(*) Makaleler soyadına göre alfabetik olarak sıralanmıştır.

12) Frege'nin Anlam ve Gönderge Ayrımında İçlemsel Bağlam Problemi.....	129
Arş. Gör. Demet Tuğçe DUMANOĞLU (Artvin Çoruh Üniversitesi)	
13) Aristoteles'in Üç Terim-İki Öncüllü Kıyas Anlayışı ve İbn Rüşd'ün Şartlı Önerme ve Kıyas Yaklaşımının Şekillenmesinde Etkisi.....	137
Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Nasih ECE (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)	
14) Kant Düşüncesi'nin Üç Kavramı: Sentetik A Priori, Transandantal, Kanon.....	153
Arş. Gör. Hatice İrem EKER (Ondokuz Mayıs Üniversitesi)	
15) İbn Sina'nın Burhân Teorisinde Bilimsel Sorular	165
Arş. Gör. Hacer ERGİN (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)	
16) Tanımlama Sorunu ve Aile Benzerliği Yaklaşımı.....	177
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Cüneyt GÜLTEKİN (Ankara Üniversitesi)	
17) Totolojik Düşünmenin Fenomenolojik Anlamı Üzerine	185
Dr. Öğr. Üyesi Aysun GÜR (Adnan Menderes Üniversitesi)	
18) Consequentia Kavramı Bağlamında Ortaçağ Mantığı	199
Doç. Dr. Nazlı İNÖNÜ (İstanbul Üniversitesi)	
19) Mizahın Mantığı.....	215
Ramazan Atıl KARABEY (İstanbul Üniversitesi)	
20) Kaya Kanıtı: Tanrı Vardır Önermesine İlişkin Yeni Bir Mantıksal-Felsefi Açılım.....	228
Dr. Hacı Kaya (Necmettin Erbakan Üniversitesi)	
21) Nicholas Rescher'in İslam/Arap Mantığına Katkıları Üzerine.....	235
Prof. Dr. Ahmet KAYACIK (Erciyes Üniversitesi)	
22) Aristoteles'te Tüm ve Tümün Bilgisi	249
Dr. Öğr. Üyesi Murat KELİKLİ (Bartın Üniversitesi)	
23) Matematiksel Sezginin Hint Kökenli Cebir, Algoritma ve Sıfır İmini Oluşturma Süreci: El-Harezmi.....	255
Fazilet Fatıma KILINÇ (Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi)	
24) Eleyici Materyalizme Üç İtiraz	269
Arş. Gör. Fatih KÖK (İstanbul Üniversitesi)	
25) Mantığın Ödevsel Önergeleri Üzerine	277
Prof. Dr. Zekiye KUTLUSOY (Maltepe Üniversitesi)	
26) Gilles Deleuze'de Anlam ve Gösterge	289
Dr. Öğr. Üyesi Svitlana NESTEROVA (Artvin Çoruh Üniversitesi)	
27) Yapısalcılık Platoncu Epistemolojinin Sorununu Çözebilir mi?	301
Çağla ÖZCAN (İstanbul Üniversitesi)	

28) İkili Kategoriler ve Diyalektik Mantık.....	315
Dr. Alişan ÖZDEMİR (Maltepe Üniversitesi)	
29) Sonsuzluk Üzerine Başlangıç.....	325
Beyhan ŞENER ÖZTÜRK (İstanbul Üniversitesi)	
30) Mantıkçı Empirizm Kuhn’u Bitirdi mi?	343
Dr. Öğr. Üyesi Ümit ÖZTÜRK (Gümüşhane Üniversitesi)	
31) Ontolojik Argümanın Wittgenstein’in Analitik Felsefe Eleştirisi Çerçevesinde Yeniden Değerlendirilmesi	361
Satı Nur POLAT (Orta Doğu Teknik Üniversitesi)	
Kadir KILIÇ (Boğaziçi Üniversitesi)	
32) Ahlak Dilinin Mantıksal İncelemesi	375
Prof. Dr. Hakan POYRAZ (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi)	
33) Feyerabend Çıkmazı: Hangi “Akla Veda”, Nasıl Bir “Yönteme Karşı”?	397
Dr. Öğr. Üyesi Seda ÖZSOY SOMUNCUOĞLU (Gümüşhane Üniversitesi)	
34) Boethius’ta Tanrısal Öngörü ve Gelecekteki Olayların Olumsuzluğu	415
Dr. Öğr. Üyesi Esat Burak ŞAMAN (İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi)	
35) Husserl’de Formel Apofantik ile Formel Matematik’in Sentezi Üzerine.....	429
Diler Ezgi TARHAN (İstanbul Üniversitesi)	
36) Klasik Olmayan Mantıklar.....	441
Halise TARIMCIOĞLU (İstanbul Üniversitesi)	
37) Oyun ve Yapı.....	453
Arş. Gör. Tuncay TURNA (Artvin Çoruh Üniversitesi)	
38) Ontolojik Natüralizm ve Yöntemsel Natüralizm Birbirini Dışlar: DeneySEL Parapsikolojinin Düşündürdükleri Üzerine	463
Arş. Gör. Serdal TUMKAYA (Orta Doğu Teknik Üniversitesi)	
39) Kısa Mantık ve Epistemoloji Tarihi	497
Prof. Dr. Şafak URAL (Mantık Derneği)	
40) Büyük Veride Keşif ya da Kâşifçilik.....	505
Dilek YARGAN (Orta Doğu Teknik Üniversitesi)	
41) Frege’nin Özel Ad Kuramındaki Sonsuz Gerileme Sorunu.....	513
Arş. Gör. Dr. Alper YAVUZ (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi)	

KISA MANTIK VE EPİSTEMOLOJİ TARİHİ

Şafak URAL*

ÖZ

Ontoloji kavramı, epistemolojik açıdan ele alınacak; bu ilgi mantık ile ontoloji arasındaki bağıntının da ele alınmasına olanak verecektir. Ontoloji, epistemoloji ve mantık arasındaki ilişki ise “ve” ile “ise” eklemleri üzerinden ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: ontoloji, epistemoloji, mantık, önerme eklemleri

SHORT HISTORY OF LOGIC AND EPISTEMELOGY

ABSTRACT

“Ontology” will be elaborated as depend on epistemology, and logic. The relationships between these concepts will be also elaborated as depend on the logical connectives “and” and “if... then”.

Keywords: ontology, epistemology, logic, logical connectives

* Prof. Dr., Mantık Derneği,
E-posta: safakural@safakural.com

Mantığın Aristoteles ile başladığı ve Frege ile köklü bir değişime uğradığı kabul edilir. Epistemoloji denilince, Yeniçağ’da yapılan çalışmalar öncelikle akla gelir. Elbette epistemoloji Antikçağ’a yabancı değildir; fakat Kant ile birlikte yeni bir dönem karşımıza çıkar.

“Epistemoloji” kavramı çerçevesinde öncelikli olarak “bilginin elde edilmesi”, “bilginin kaynağı”, “bilgi çeşitleri” veya kısaca “bilgi-nin teorisi” düşünülür. Bağlamı ne olursa olsun, epistemoloji ile ontoloji arasında bir iç içe geçmişlikten, aralarında çok yönlü ilişkilerden söz etmek yerinde olacaktır; hatta bazı durumlarda birisini diğeri ile birlikte ele almak kaçınılmazdır. Amacım bu ilişkiyi ele almak değildir; esasen mantık ile epistemoloji arasındaki ilişkinin ele alınması, ontolojik sorunların da ister istemez dikkate alınmasını gerektirmektedir. Bu açıdan bakıldığında, ontolojiyi, epistemolojiye bağlı olarak düşünmek gerekecektir; diğer bir ifadeyle, ontolojik kabullerin, epistemolojik açıdan ele alınıp yorumlanması yoluna gidilecektir. Bu yaklaşımın arkasında ise, ontolojik kabullerin aslında epistemolojik kabuller üzerine kurulmuş olduğu görüşü yatmaktadır. Bu yaklaşım, özellikle mantığın, “ontolojik kabuller” ile ilgi içinde ele alınmasına da olanak verecektir.

“Ontoloji” denilince var-olan hakkında veya varlık hakkında yapılan açıklamalar akla gelir. Bu tür bir açıklamayı, epistemoloji çerçevesinde yorumlamak ve varlık’ın kendisini değil de onun hakkındaki bilgimizi sorgulanmak da mümkündür. Bu amaçla da “var-olan” denildiğinde, “var-olan” her ne ise, o şeyin varlık özelliklerinin sorgulanması temel hedef olarak alınabilir; amaç, “varlık özellikleri” dediğimiz şey hakkında bilgi sahibi olmak eylemini sorgulamak olacaktır. Bu çalışmanın bir amacı Aristotelesçi ontoloji anlayışının böyle bir sorgulamasını yapmaktır.

Şüphesiz geleneksel ontoloji ve epistemoloji anlayışı hem başlı başına bir sorun olarak hem de aralarındaki ilişki açısından farklı şekillerde yorumlanabilir. Felsefe tarihinin temel sorunları arasında yer alan böyle bir çalışma şüphesiz geniş kapsamlı bir inceleme yapmayı gerektirir; fakat amacım, Aristotelesçi mantık aracılığıyla öngörülen ontolojik kabullerin epistemolojik açıdan bir yorumunu yapmak olacaktır.¹

Aristoteles felsefesinin varlık anlayışının -bilgisel- içeriğini öncelikle terimler ve önermeler aracılığıyla ele alabiliriz. Terimleri, tek tek nesnelere işaret etmek ve bir anlamda da bu nesnelere varlık kazandırma araçları olarak kullanırız. Aristotelesçi anlayışa göre böyle bir varlık kazandırma, bir fizik nesnenin sahip olabileceği dokuz ayrı görsel ve ayrıca görsel olmayan

1 Bu bakışın arkasında ontolojik ve epistemolojik sorunların solipsist bir anlayışla yorumlanması bulunmaktadır. Daha geniş bilgi için bkz. Ural (2018).

bir özellik (cevher/substance) bağlamında gerçekleşir. Dolayısıyla bu on (varlık) kategori(si), bir fizik nesnenin var-oluşunun bilgisel içeriğini ifade etmek durumundadır. Diğer bir ifadeyle Aristoteles'in on kategorisi, tek tek fizik nesnelerin varlık özelliklerinin dilsel, yani bilgisel içeriklerine karşılık gelmektedir. Dolayısıyla da terimler, tek tek fizik nesnelerin "ontolojik" özelliklerinin bilgisel içeriklerini taşıyan dilsel birimler durumundadırlar. Bu sayede örneğin "insan" dediğimizde fizik bir nesneyi, "insanlık" dediğimizde soyut bir nesneyi düşünürüz.

Aristotelesçi ontolojinin bilgisel karşılığını bir de içlem ve kaplam kavramları aracılığıyla ortaya koyabiliriz. Bu kavramlar bize, bir önermenin öznesinin işaret ettiği nesne ile yüklemnin içeriği arasındaki -varlıksal- ilişkiyi ifade etmektedir.

İçlem ve kaplam fizik nesnelerin varlık özellikleri hakkında bilgi veriyorsa, önermeler de bu özellikleri dilsel olarak ifade eden araçlar durumunda olacaktır.

Aristoteles'in kıyas öğretisi, O'nun ontoloji görüşünün (dikkati çekmeyen) bir anlatım aracıdır. Bu görüşün arkasında yatan gerekçe, Aristoteles'in ereksel (teleolojik) evren anlayışıdır. Bu evren anlayışı, tekil nesnelerin varlık özelliklerini de belirlemektedir: her tekil cevher, o nesnenin var-oluş sebebidir ve geçmişi kadar geleceğini de belirlemektedir. Şüphesiz bu belirlenim, fizik dünyanın bir telos içermesinin sonucudur. Dolayısıyla da tek tek nesnelerin varlık özelliği, "telos" kavramı dışında düşünülemez. İlginç olan nokta, kıyasın, "telos" kavramının üzerine inşa edilmiş olmasıdır.

Bilindiği gibi kıyas, yeni bir bilgi vermediği ileri sürülerek asırlar boyunca eleştirilmiştir. Bu eleştirilerde elbette haklılık payı olabilir; fakat aslında kıyasın asıl işlevi, sonuç önermesiyle ilgili bir gerekçe ortaya koymaktır. Nitekim, "Sokrates niçin ölümlüdür?" gibi bir sorunun cevabı, "çünkü bütün insanlar ölümlüdür ve Sokrates de bir insan olduğu için o da ölümlüdür" şeklinde bir kıyas formu olacaktır. Bir kıyasta orta terim, I. ve II. öncülün birbiriyle ilişkisini "niçin" sorusuna cevap verecek şekilde kurmaktadır.² Diğer önemli nokta, sonucun doğruluğunun, öncüllerin birlikte doğrulanmasına bağlı olmasıdır. Bu noktada, "ve" ekleminin birliktelik ifade etmesini ve bu birlikteliğin ontolojik bir öngörü taşımış olmasını özellikle vurgulamak yerinde olacaktır. Fakat asıl dikkat çekici özellik, kıyasın, "niçin" sorusuna bağlı olarak öngörülen ereksel (teleolojik) bir ontolojik kabul içermesidir.³

2 Bu noktada Hegel'in kıyas ile ilgili ilginç görüşlerini vurgulamak yerinde olacaktır. Bkz. Sans, Georg S. J. (2019).

3 Bkz. Ural (2013).

Teleolojik bir kabul, kıyasta orta terim ile ilişkilendirilebilir; çünkü böyle bir kabul, tam da Aristotelesçi felsefeye uygun, organist bir dünya öngörmektedir. İki öncül arasında orta terim aracılığıyla kurulan ilişki, teleolojik/organist bir kabulün bilgisel (epistemolojik) karşılığıdır. “Ve” ekleminin öngördüğü birliktelik ise, nesnelerin zaman ve mekândaki birlikteliğinin dilsel ifadesidir.

Geleneksel ontoloji, yani var-olanın sorgulanması, tekil nesnelerin varlık özellikleri üzerinden yorumlanmıştır. Antikçağ felsefesinin arke sorunu şüphesiz bu kabulün belirlenmesine önemli bir etken olmuştur. Gerçi Platon’un idealar öğretisi, bir anlamda tekilin anlaşılmasında tümelin temele alınmasını talep etmekle, yeni bir sayfa açmıştır. Aristoteles ise varlık sorununu, dilsel bir bakışla ele almakla kalmamış, aynı zamanda ‘tek tek fizik nesnelerin’ varlık özelliklerini ‘genel’ üzerinden anlamaya çalışmıştır. Burada sözü edilen ‘genel’, tek tek fizik nesnelere varlık özelliklerini kazandıran evrenin kendisidir. Evrende bir erek (telos) vardır ve dolayısıyla içindeki fizik nesneler de erek (telos) aracılığıyla kavranılır ve anlamlandırılırlar. Telos, tek tek nesnelerin varlık özelliklerinin sadece felsefi olarak değil, biyoloji, fizik ve astronomi açısından da anlaşılıp açıklanmasına olanak veren bir ilkedir. Bu ilkeyi, ilginçtir, kıyas biçimindeki bir çıkarımın işleyişinde de görmek mümkündür.

Aristoteles’in kıyas öğretisini, evrenin ereksel işleyişini göstermek amacıyla kurduğu elbette söylenemez; ama kıyasın, “niçin” sorusuna cevap verdiği ve bu sorunun da teleolojik olarak işleyen bir evren öngördüğü ortadadır.

Bu durum bizi, varlık dünyasını, (deyim yerindeyse) zihinsel tasarımlarımızın epistemolojik inşası olarak düşünmemize olanak vermektedir. Zihinsel tasarımların ise, tam da solipsist bir özellik taşıdığını söylemek mümkündür.

Tekil nesnelerin ontolojik özelliklerinin sorgulanması, Antikçağ felsefesinin adeta bir kalıntısıdır. Gerek Platon gerek Aristoteles bu sorunu, yukarıda da işaret edildiği gibi, tümel açısından tekili kavramaya çalışarak yani farklı bir boyuta taşıyarak ele almışlardır.

Tekil nesnelerin ‘ontoloji’si, Newton fiziği ve Kant felsefesiyle birlikte eski önemini yitirmiş, hatta gündemden kalkmıştır. Bunun temel sebebi, öyle görünüyor ki, Newton’un evreni anlamada “niçin” sorusu yerine “nasıl” sorusunu sormuş olmasıdır. Burada “evreni anlamak” denildiğinde hareketin, daha doğrusu cisimlerin hareketinin anlaşılmasının amaçlandığını söylemek mümkündür. Dolayısıyla tekil bir nesnenin veya evrenin amacını sorgulamak gereği de ortadan kalkmıştır. “Nasıl” sorusu, “niçin” sorusundan farklı olarak mekanist ve determinist bir evren tasavvuru öngörmektedir. Böyle bir evrende artık herhangi fiziksel bir nesnenin hareketini anlamak için onun

cevherini veya telosunu sorgulamak gereği yoktur. Bir nesnenin ölçülebilir özellikleri, yani nicel değerler, o nesnenin niteliklerinin sorgulanmasını gereksiz hale getirmektedir; ama en önemlisi doğa yasalarını bilmek, hareketin anlaşılmasında gerekli ve yeterlidir. Evrenin bu yasalara göre işlemesi, onun akılla kavranmasını da mümkün kılmaktadır.

Kısaca söylemek gerekirse, artık tek tek fizik nesnelerin ne olduğunu sorgulamak, bir cevher veya öz aramak artık hiç de gerekli değildir: Newton sistemi bize mekanist/determinist bir yapı sunmaktadır.

Kant'ın felsefi sistemine, fizik nesnelerin mahiyetini sorgulamadığına ilişkin eleştiri yöneltilir; evet, ama buna gerek yoktur. Çünkü sorun, nesnelerin mahiyetinin sorgulanması değildir; sorun, yargılarımızın özelliklerinin tespitidir. Yani tasarımlarımızın fizik dünyayı nasıl biçimlediğinin sorgulanmasıdır. Yargılarımız, apriori özellikleriyle, bize Öklitçi bir evren sunmaktadır.

Bu noktada Viyana Çevresi pozitivistlerinin metafizik düşmanlıklarının hedefinde aslında Aristotelesçi metafizik olduğunu söylemek yerinde olacaktır.⁴ Bu durum dikkate alınmadıkça geleneksel metafiziğin girdabında kaybolmak kaçınılmazdır.

Geleneksel metafiziğin girdabı, aslında kıyas teorisini de yakından ilgilendirmektedir; çünkü Newtoncu fizik “niçin” sorusuna cevap aramadığı için kıyas yoluyla yapılabilecek bir çıkarıma ne gerek vardır ne de yer vardır. “Taş niçin düşer?” sorusu sorulmamıştır; dolayısıyla da “çünkü bütün cisimler düşer” veya “taşın telosunda düşmek vardır” türünden bir öncüle gerek de yoktur. Newtoncu fizikte sebep-sonuç ilişkisini ifade etmek için örneğin “p.q.r -> k” şeklinde bir çıkarım gerekli ve yeterlidir.

Gerek bu çıkarımda gerek kıyas tarzı bir çıkarımda öncüller ve sonuç arasındaki ilişki, “->” eklemiyle sağlanır. Bu olanak, gerek “ve” eklemine gerek “ise” eklemine içerdiği ontolojik kabulleri sayesinde mümkün olmaktadır. Çünkü her iki eklem, diğer önerme eklemlerinden farklı olarak “birlikte olmak” ve “art arda gelmek” ilişkisini zaman ve mekân üzerinden inşa etmektedir. Zaman ve mekân, söz konusu eklemlere ontolojik bir içerik kazandırmaktadır. Bu (ve diğer) eklemlerin epistemolojik içerikleri ise bizim formel bir sistem kurmamıza olanak vermektedir.

Bu noktada, “ise” eklemine tartışılan bir özelliğine -biçimsel (formal) ve maddesel (material) olmak üzere ikiye ayrılan sorunsal yönüne- cevap aramak mümkündür. Kıyas tarzı bir çıkarımda sonuç, öncüllere formel kurallar çerçevesinde bağlıdır ve dolayısıyla öncüller ile sonuç önermeleri arasında

4 Bkz. Ural (2018).

hem mantıkça hem de gözlemlerle doğrulanabilen bir ilişki kurulmuştur. Fakat doğruluk tablosu yardımıyla tanımlanan “ise” eklemine önceki (antecedent) ve sonuç (conclusion) önermeleri arasında ancak bir yasa (veya kural) aracılığıyla kurulan ilişki empirik içerik taşıyabilir. “İse” eklemine görevi sadece iki olay veya nesne arasında zamansal ve mekânsal öncelik/sonralık ilişkisi olduğunu bildirmektir. İlişkinin kendisinin alışkanlıklar, yasa veya bir kurala bağlı olması bu eklemine öngördüğü bir özellik değildir. Nitekim kıyas tarzı bir çıkarımda öncüller ve sonuç arasındaki ilişki, “niçin” sorusuna bağlı olarak ve (örneğin orta terimin sonuç önermesinde geçmemesi gibi) formel kurallar aracılığıyla sağlanır. Halbuki “p → q” gibi bir ifadede “p”nin “q”yu içermesi, iki olgu arasında kurulacak ilişki, “nasıl” sorusunun cevabı olmalıdır; yani “q”nın “p” ile ilişkisi, bir kural ya da yasaya bağlı olarak gerekçelendirilebilmelidir.

Mantık elbette çıkarım işlemlerini konu edinen bir disiplindir ve mantık tarihi, sembolik dilin gelişiminin tarihidir. Bu süreç, geleneksel olarak önermeler üzerinden okunur; fakat mantığın formel özelliklerinin epistemolojik/ontolojik yorumunu önerme eklemeleri üzerinden yapmak mümkün ve hatta gereklidir; böylece mantık tarihiyle ilgili farklı bir bakış açısı elde edilebilir.

Önerme eklemelerinden özellikle “ve” ile “ise” eklemine epistemolojik/ontolojik yorumunun, diğer eklemelere göre daha ayrıcalıklı bir yere sahip olduğu söylenebilir. Çünkü iki olgu ya birlikte bulunur ya da birbirini takip eder; bu iki temel ilişki ise ancak söz konusu iki eklem aracılığıyla ifade edilebilir. Dikkat edilirse eklemeler, iki nesne veya olgu arasında *gerçekleşebilecek ve tasarlanabilecek* ilişkileri ifade etme araçlarıdır. İki olgunun aynı zamanda ve aynı yerde bulunması ile birbirini takip etmesi, herhangi iki olgu arasında gerçekleşebilecek ilişkiler arasında daha asli bir konumda bulunmaktadır. İki olgunun birbirini (gece-gündüz örneğinde olduğu gibi) takip etmesi, sadece bir zamansallık ilişkisi çerçevesinde düşünebileceği gibi, aralarında sebep-sonuç ilişkisi de kurulabilir; ilginçtir, böyle bir ilişkinin kurulması, “niçin” ve “nasıl” sorularına cevap aranması durumunda gerçekleşmektedir. Ne var ki “ise” eklemi sadece bir ardarda geliş ifade etme görevini üstlenmiştir. Halbuki “niçin” ve “nasıl” soruları, iki farklı ontolojik evren tasavvurunun kabulünü talep etse de, bu kabul sonuçta nedensel bir ardarda geliş üzerine kurulmuştur. Bu durumu “ise” eklemiyle birlikte “ve” eklemiyle anlatabilmekteyiz. Bu eklemelerin üstlenmiş olduğu görev değişimi, kısa bir mantık ve epistemoloji tarihinin ortaya konulmasına olanak vermektedir.⁵

5 Bu yazımı okuyup eleştirme zahmetinde bulunan değerli meslektaşım Prof. Dr. Ayhan Çitil’e teşekkürlerimi sunarım.

KAYNAKLAR

- Sans, Georg S. J., “Everything Rational is a Syllogism: Hegel’s Logic of Inference”, *The Aftermath of Syllogism*, M. Sgarbi and M. Cosci (ed.), Bloomsbury Pub., 2018.
- Ural, Ş., *Pozitivist Felsefe*, Alfa Yayınları, 2012.
- Ural, Ş., “Ontology as Depends on Questions” *I. Philosophy Meeting/Singapore: Yesterday, Today & Tomorrow*, (PYTT 2013).
- Ural, Ş., “Pozitivist Metafizik”, *Türk Düşüncesi Yolunda Mehmet Akgün’e Armağan*, F. Karahan, F. Gül ve M. Köktürk (haz.), Aktif Düşünce Yay., 2018.
- Ural, Ş., *Solipsism*, Vernon Press, 2018.